

Kristó Gyula: Mi lesz veled történelem?
A „21. század kihívásai” sorozat keretében.

2003. március 5.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27727>

Hangfájl: 362_363.mp3

Átirat

[00:00:00](#)

Kristó Gyula: [...] aztán le fogok ülni és ülve fogom folytatni. Én tulajdonképpen egy olyan előadásra kaptam meghívást, amiről lehet egy-két szóban is beszélni, meg lehet nagyon hosszan is szólni. *Mi lesz veled történelem? – a történettudomány kihívásai, perspektívája a 21. században.* Ez tulajdonképpen egy kicsit távol áll tőlem, hiszen egy kicsit jósnak kellene lennünk ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre válaszoljunk, és hát a jó-ság az nem kifejezetten történészi feladat.

[00:00:31](#)

De ugyan ismerek néhány olyan élő történészt, aki magát történésznek mondja, de sokkal inkább futurologiával foglalkozik. Én ezt nem tartom a történész szakma szükségszerű velejárójának. Egyidőben, erre maguk már nem emlékeznek – azt kell mondjam, hogy szerencsére – volt egy olyan suta álláspont, hogy a történelmet csak azért van értelme tanulmányozni, hogy a jövőt előre lássuk.

[00:00:56](#)

Ez egy borzalmasan vulgáris megközelítése volt a történelemnek, és gyakorlatilag ez az elmélet, meg az arra alapozódott társadalmi rendszer meg is bukott. Nem azért, mert ezt mondta, hanem mert nagy hibákat követett el egyéb más területen, de hát ez is része volt annak. Tehát tulajdonképpen egy kicsit, ízlésemről és meggyőződésemtől eltérően, egy kicsit hát jósolni fogok most, ami nem lesz igazából jóslás. El fogom mondani azt, hogy én hogyan látom a történettudomány helyzetét. Talán néhány következtetést a jövőre nézve is le fogok vonni, mert igazából jósolni nem szabad. A jósnőnek szabad egyedül jósolni, senki másnak nem szabad.

[00:01:41](#)

Megérzéseink, elképzeléseink természetesen vannak. Némelyikünknek talán rutinja is van ahhoz, hogy bizonyos dolgokat elmondhatna, de egyszerűen a világ olyan meglepetésekkel szolgál nap, mint nap és évről évre, hogy nem biztos, hogy ami ma biztosnak látszik, az holnap realizálódik.

[00:02:00](#)

Nos, hát ez után a bevezető után, még egy gondolatot azért szeretnék elmondani, kezdeném az előadást és ez a gondolat pedig az, hogy én 41 éve vagyok a pályán. '62-ben végeztem az egyetemet, itt Szegeden, végig itt éltem a pályámat egyébként Szegeden, és ezalatt a 41 év alatt én nagyon sokat foglalkoztam – mással se foglalkoztam, hát kivéve, ugye amikor funkciókat kellett viselni – csak történettudománnyal, de természetesen 41 év után sem mondhatom azt, hogy bármiben is nagyon bátor kijelentéseket merhetnék tenni a történelmet illetően. Nagyon szűk az az ösvény, amin járok, nagyon-nagyon keveset tudok kitekinteni az országra is meg a világra is.

[00:02:50](#)

Mert a történettudomány egy óriási terület, olyan hatalmas terület, ahol gyakorlatilag roppant könnyű eltévedni, és nagyon-nagyon nehéz valamit, valameddig eljutni. Tehát ne várjanak tőlem nagy szentenciákat. Ezt a magam mentségére szeretném elmondani, mert nem érzem 41 év után sem, de azt gondolom, hogy még 45 év után sem – ha megérem – feljogosítva magam. Nos, hát ezután a tényleg kötelező tiszteletkör után, legyen szabad, annak megfelelően, hogy itt megfogalmaztak néhány kérdést.

[00:03:28](#)

Az első kérdés az az, hogy a történelem vége? – tették fel a kérdést néhány évtizede filozófusok, valóban hogyan is állunk a történelemmel, a történelemtudománnyal a 3. évezred elején, segíthet-e a múltunk ismerete abban, hogy kezelni tudjuk a globális világban ránk váró konfliktusokat, kihívásokat?

[00:03:48](#)

Na, most itt rögtön becsukom ezt a kis füzetet, leülök, és akkor innentől kezdve már szinte beszélgető jelleggel hadd folytassam. A történelemnek nagyon sok olvasata van. A történelem egyik olvasata az, amit már az ókoriak is tudtak és hangoztattak is, hogy „*Non scholae, sed vitae discimus.*”, tehát nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk. Aztán a „*Historia est magistra vitae*” – a történelem, az élet tanítómestere. Tehát tulajdonképpen arra vértették föl az embereket, hogy a történelmet azért érdemes tanulni, mert a történelmet tudjuk hasznosítani az életben, a mindennapokban.

[00:04:33](#)

Most ezen a ponton én egy picit kételkedőbb lennék, mint az antik bölcsek voltak, akik hát nagyon optimistán tekintettek ebben a vonatkozásban ki a világra. Én azt hiszem, hogy a történelemnek éppen azért, mert – mint már említettem – többféle olvasata van, ennél fogva nagyon csínján kell bánni a történelem apróbb implementálásával. És ezen a ponton kell elmondanom egy dolgot, ami nem tudom, hogy sokaknak eszébe jutott-e már vagy nem? Ha igen, akkor nézzék el nekem, ha nem, akkor gondolják végig azt, amit el fogok mondani.

Általában a természettudományokban, leszámítva mondjuk a matematikát, amelyik hát egy eredendően elméleti jellegű tudomány, gyakorlatilag vannak alapkutatások és vannak alkalmazott kutatások.

[00:05:23](#)

Na, most ha ezt megpróbáljuk a társadalomtudományokra, és jelesül a történettudományra alkalmazni, tehát megkérdezzük azt, hogy most a történelemtudomány, az alapkutatás-e, vagy alkalmazott kutatás-e, akkor egy nagy kérdést tettünk föl, amelyre habitustól függően lehet választ adni. Tehát itt sincs kanonizált válasz, és nincs egy egységes, egyveretű, masszívan homogén, egynemű vélemény. Én, a magam véleményét fogom mondani. A történelem az én olvasatomban, az én megítélésem szerint alapkutatás. Ebből következik, hogy az, amit az alapkutatás elvégez, az automatikusan nem vihető át a gyakorlatba. Erre szokták azt mondani a természettudósok, hogy ehhez valami emeltyű kell, tehát valami áttét kell, mert hiszen az alapkutatás onnan ismerszik meg, hogy igazából az alapkutatás az megmarad az elméletiség szintjén.

[00:06:26](#)

Most én azt, hogyha befejezem ezt az eszmefuttatást és áttérünk a beszélgetésre, amit én nagyon szeretnék, akkor ez egy vitatéma lehet, hogy maguk hogy látják, hogy a történelem alapkutatás? – én nagyon is úgy látom, hogy alapkutatás. Tehát a történelemben nagy baj az, amikor, – az én felfogásom szerint – amikor alkalmazott kutatássá válik, tudniillik egy alkalmazott kutatás a természettudományokban végül is az ember hasznát szolgálja. Tehát, ha valamit megállapítanak a kémiában és azt a gyógyszerkutatás hasznosítja, vagy megállapítanak valamit az elméleti, a molekuláris biológiában, és azt a gyakorlatban hasznosítják, az kivétel nélkül az emberiség javára válik.

[00:07:07](#)

És nem tudom, hogy az emberiség javára válik-e, hogyha a történelmet valaki alkalmazott tudományként próbálja fölhasználni, megítélésem szerint nem, tudniillik a történelmen erőszakot tesznek, és ezt többnyire nem az emberiség hasznára és javára teszik, hanem saját önös hasznuk, vagy egy eszmerendszer, egy ideológia érdekében teszik, és ezzel tulajdonképpen a történelmet meghamisítják, a történelmet tévvágányra viszik.

[00:07:41](#)

Az én megítélésem szerint, a történelmet nagyon sok vonatkozásban, most talán meg fognak lepődni, amit mondok, önmagáért kell művelni. Erről a latinak van egy szakkifejezése, azt mondja, hogy *sui generis*, tehát ‘ön-elvűen’, ‘öntörvényűen’, ‘önmagában valóságáért’ kell művelni a történelmet. És nagyon rossz az az alapállás, aki a történelmet azért akarja művelni, mert a történelemből és a történelemmel akarja a sarkaiból kiforgatni a világot.

[00:08:13](#)

Tudniillik nagyon sok olyan elmélet volt az elmúlt évtizedekben, amely így indult neki a történelemnek. Tehát eleve azt mondták, hogy ez a történelem a mi történelmünk. Ami nem a mi történelmünk, azt eleve kiostáltuk belőle. Azt mondtuk, hogy szemétre vele, és ami megmaradt, arra viszont rá tenyereltünk, és azt mondtuk, hogy ez a mi történelmünk. És elhitettük az emberekkel, egy elképesztően torz szelekció eredményeképpen, hogy a történelem az tulajdonképpen a mi történelmünk, a mi múltunk, és ez a mi múltunk szerves hidat képez a mi jövőnkkel.

[00:08:51](#)

Most ez a történelemnek egy olyan fajta megengedhetetlen, önkényes kisajátítása, privatizációja – ha szabad ilyen modern szót mondani –, amit én a magam részéről elképzelhetetlennek tartok. Tehát egy valamire való, tisztességes történész, az én véleményem szerint azért végezze a történettudományt, mert őt a múlt érdekli, és nem kacsintgat állandóan a jelenre és nem próbál képes beszédekkel elmondani. És ha egy kedvenc vesszőparipámra szabad kitérni, nem próbál a múlt révén a jelennek üzeni.

[00:09:32](#)

Most ez gyakorlatilag a 20. század történelemértelmezéseinek egyik rákfenéje. Ugye, állandóan fölmerül az a kérdés, hogy mit üzen nekünk a történelem. Most szeretném ünnepélyesen kijelenteni, hogy a történelem senkinek nem üzen semmit. Ez egy nagyon szomorú és lehangoló tény, de megítélésem szerint tény. Tudniillik a történelem nem üzengető fal. Akkor, amikor mi most előadáson vagyunk, maguk hallgattak, én beszélek, aztán fordítva lesz, maguk beszélnek, én hallgatom. Ez a történelem egy apró kis mikro szelete nem üzen semmit az égvilágon.

[00:10:10](#)

Egyszerűen itt vagyunk, ez a rendeltetésünk, eszmét cserélünk, szóval nem kell a történelembe belelátni a mindenkori, másodlagos és később kori szándékot, a történelmet sui generis kell vizsgálni, tehát abban a rendszerben abban a koordináta világban, amely közepette az folyik. Na, most itt ugye, a történelemre eleve béklyót tettek már nagyon régen azáltal, hogy a történelmet fölhasználták különböző évfordulókra, meg különböző, hát politikai meg kevésbé politikai alkalmakra, és ilyenkor ugye óhatatlanul fölteszik azt a kérdést, hogy hát mit is üzen nekünk a történelem?

[00:10:56](#)

Akkor nekem a hideg fut végig a hátamon, mint a történelmet 4 évtizede művelő embernek, mert nekem soha egy pillanatra nem jutott eszembe, hogy az én 4 évtizedes kutatómunkám révén valami üzenetet kitudnék olvasni a történelemből. Akik üzeneteket olvasnak ki a történelemből, azok vagy nem történészek, nevezzem nevén: politikusok, vagy ha történészek, akkor sarlatánok, ezt is szeretném kimondani.

[00:11:26](#)

Ha nem lehet úgy hozzányúlni a történelemhez, hogy nekem eleve elvárásaim vannak a történelemmel szemben. Tehát én nagyjából, mikor fölöttem az első lapját a történelemnek, akkor én tudjam, hogy az miként fog alakulni, mert az gyakorlatilag elképzelhetetlen és megengedhetetlen. Most ebből egy nagyon fontos következménynek kell adódnia, annak nevezetesen, hogy tulajdonképpen a történésznek, ha lehet, akkor egyáltalán ne legyenek kötődései a valóvilághoz. Most nem arra valóvilágra¹ gondolok, hanem egy másik való világra. Szóval egyáltalán ne legyenek kötődései a valóvilághoz, mert gyakorlatilag ez óhatatlanul is megbéklyózza a történészt.

[00:12:19](#)

Tehát ha nekem van egy nagyon szilárd kötődésem egy eszmerendszerhez, egy világnézethez, egy bármiféle koherens eszmerendszerhez, ami történetesen az én korszakomtól távoli, akkor gyakorlatilag lehetetlenség megakadályozni, hogy ez ne szüremkedjék be állandóan a gondolatvilágomba, és ne azt próbáljam tükröztetni, amiben én élek és amihez én egyébként is kötődöm. Ha pedig hát engem ezért fizetnek meg netán, akkor pedig már az egésztől kár is szót váltani, hiszen abban a pillanatban én már egy zsoldos vagyok, akit megfizetnek, egy bértollnok vagyok, akit arra kényszerítenek, hogy olyasféle dolgokat írjon, amit a megrendelők elvárnak.

[00:13:10](#)

Ez már nem tudomány. Ezt sok mindennek lehet minősíteni, kevésbé éles, meg nem kevésbé éles szavakkal, de igazából a történettudomány az valahol ott kezdődik, hogy lehetőség szerint próbáljunk szenvtelenek lenni, a szó legnemesebb értelmében, tehát ne vigyük be a történelembe az érzelmeket. Hallom, no, ez tulajdonképpen egy olyan posztulátum, olyan kíváncsi, amivel a természettudósok természetszerűen élnek. Hiszen a természettudósoknál – én sok, sok-sok embert ismerek, szóval ott például nincs olyanról szó, hogy mondjuk az egyik muslinca fajtaival szemben ellenszenvet érez, a másik muslinca fajtaival szemben, amit vizsgál, viszont kifejezett baráti vagy, vagy hát szinte, idézőjelbe tett embertársai kapcsolatot – ő ugyanúgy vizsgálja az egyik típusú muslicát is, mint a másik típusú muslincát.

[00:14:12](#)

Ezt azért hoztam, mert az orvosi egyetemen egy muslincákkal foglalkozó kedves kollégámmal szoktunk ilyenről beszélgetni, hogy miről nevezze el a kitenyésztett muslinca fajtaikat. És nagyon megtisztelő volt, hogy középkori magyar férfiakra nevezte el, de attól még a muslincák ugyanazok maradtak, csak a nemzetközi biológiában okozott gondot, hogy a magyar neveket nagyon nehéz volt kiejteni, mint egy Töhötömöt, nem biztos, hogy mindenki ki tud ejteni. És az egyik muslinca fajta az Töhötöm névre hallgat. No, ilyen csínytevéseket meg lehet tenni természetesen a természettudományokban is, de mondjuk, én olyan orvost, aki mondjuk az egyik szerv iránt olthatatlan gyűlöletet, a másik szerv iránt meg – egy belgyógyász, hát ugye

¹ A Való Világ magyarországi beköltözős valóságshow

elképzелhetetlen, hogy a lépet jobban szeresse, mint a májat. Szóval ez egyszerően valóban nevetséges. Na, most ha a történelemben ez mindennapos dolog.

[00:15:11](#)

Szóval én lépten-nyomon hallok kollégáimtól, hogy utálok ezt – és foglalkozom vele. Hát természetes, hogy az írásom – az ő írása természetesen – az csöpögni fog ettől az utálattól, mert eleve így nyúl hozzá, akkor az objektivitást már természetesen nem lehet elvárni. Én ezért mondtam, hogy erőteljesen és nagyon is szenvtelenül kell hozzányúlani a történelemhez. A következő tanács, mert ugye tele vagyok csupa jó tanáccsal, a következő jó tanács az, hogy tartózkodni kell minden izmustól a történettudományban. A történettudomány modernkori története tele van izmusokkal. Ezekről az izmusokról tudni kell, hogy mind azért jött létre, mert valamiről meg akar győzni bennünket, amiről mi nem győzhetjük meg önmagunkat.

[00:16:01](#)

Ez talán kesernyésen hangzik, de valamikor a 18-19. századig a történelemben egy vezérlő elv volt, az, hogy lehetőleg jól írjuk meg, objektíven, hitelesen írjuk meg a történelmet, és akkor a 19. században elkezdődött az izmusok kora, amely mai napiglan tart, és az egyik izmus arról akar meggyőzni bennünket, hogy a történelemben csak az anyagit fedezzük föl és minden mozgatót anyagi tényezőkre vigyünk vissza, ezt ugye materializmusnak hívják.

[00:16:39](#)

Akkor a másik arról akar meggyőzni, ezt hadd ne mondjam, ezeket maguk már nagyon jól tudják, aztán vannak ugye, ennél már sokkal rafináltabb izmusok is, amik arról akarnak meggyőzni bennünket, hogy – és akkor itt jöhetnének a modern példák, mint például a posztmodernizmus a történettudományban. Arról akar meggyőzni, hogy tulajdonképpen a történelem a politikának a szerves része, vagy ikertestvére, és igazából a posztmodernista történetírás el sem tudja képzelni azt, hogy a történelmet lehet politikamentesen művelni, tehát eleve beviszi az ember tudatába azt, hogy te most kötődj valahova.

[00:17:22](#)

Aki liberális, liberális gondolkodású, a liberalizmusnak megpróbálja érvényesíteni a liberalizmus eszméit a történelemben, aki konzervatív az megpróbálja érvényesíteni a konzervativizmus eszmét a történelemben, aztán vannak nagyon sokan olyanok, akik azt mondják, hogy kár minden erőlködésért, hiszen a történelem megismerhetetlen. Ez az agnoszticizmus. Aztán más azt mondja, hogy megismerhető ugyan a történelem, de csak a jelen szemüvegén keresztül és ezt hívják prezentizmusnak², és csak a legnagyobb irányzatokról szóltam, amik mind-mind arról akarnak meggyőzni bennünket, hogy az ő járszalagukra rálépve lehet csak a történelmet művelni.

² A prezentizmus szubjektív idealista irányzat, tagadja a történettudomány objektivitását.

[00:18:10](#)

Itt el kell mondjak egy személyes vallomást. Én 1962-ben kaptam történész diplomát, mint már említettem. És abban az időben, ezt úgy szokták mondani, hogy a marxizmusnak, ami megint egy izmus természetesen, a marxizmusnak hegemon szerepe volt, és lényegében véve Magyarországon gyakorlatilag nem lehetett másképp oktatni és más eredményekre jutni, mint a marxista elvek alkalmazásával. Természetesen én is marxistaként kezdtem a pályát, ezt bátran és férfiasan vallom és vállalom, mert egyszerűen ez egy, ez *conditio sine qua non*³ volt, feltétel, ami nélkül nem működik a rendszer. Magyarán mondva egyetemre kerülni, történelem szakra, tanszékre kerülni és professzionális történész munkát végezni, apolitikusan sem, de antimarxistaként pedig természetesen nem lehetett. Én marxistaként indultam.

[00:19:11](#)

Nem is nagyon voltak elképzeléseim, hogy ez a gyakorlatban hogy működik, tehát 23 éves voltam és történész akartam lenni. Szilárdan éltem meg az elhatározást, hogy történelemmel foglalatostkodjak. Körülbelül 5 év kellett ahhoz, hogy – ez lehet, hogy kicsit hosszú időnek tűnik, visszamaradottnak tekintenek néhányan emiatt szellemileg engem, hogy ez nekem 5 évet vett igénybe. Lehet, hogy valaki ezt egy pillanat alatt átlátta volna, nekem abban a politikai valóságban 5 évre kellett, 5 évre volt szükség, 5 évnek kellett eltelnie, hogy rájöjjek egy fontos igazságra, ami azért volt számomra kiváltképpen fontos, mert erre saját magamtól jöttem rá.

[00:19:50](#)

És ez pedig tulajdonképpen az, hogy, ha én komolyan veszem a marxizmust, akkor nekem be kell csuknom a történelmet, mint stúdiumot, nem szabad többé történelmet művelni, mert a marxizmus eleve megmondja, hogy milyen eredményre kell jutni. Következésképp tiszta fölösleg, hogy én krónikát, meg oklevelet, meg időre egy más források tömegét olvasom el, hiszen az, hogy én valamilyen eredményre jussak, a vonalhoz való igazodásban kötve vagyok, és egyszerűen nincs értelme.

[00:20:24](#)

Na, most, akik ennek az irányzatnak a lelkes hívei voltak, azok természetesen ezt előre tudták, mert hiszen ebben az időszakban mondták azt, hogy nincs más dolgunk, mint a fejükön lévő dolgokat a talpukra állítani. Tehát itt már nincs szükség újabb kutatásra. Azok a hülye polgári tudósok kikutatták, amit kikutattak, de ők feje tetejére állították a rendszert, most mi tulajdonképpen állítsuk talpára ezt az egészet.

[00:20:58](#)

Na, most ehhez tudni kell azt, hogy gyakorlatilag az egész marxista történetírás az elmúlt 30-40 esztendőben ilyenképpen hozott anyagból dolgozott. Tehát csak azt tudta áttekinteni, amit

³ elengedhetetlen feltétele valaminek

a polgári történetírás kikutatott, felszínre hozott, de meg kell mondanom, hogy arra se volt igazából szüksége, és itt jutunk el egy rendkívül, szinte hihetetlennek tetsző dologhoz, amikor egy történész eljut oda, hogy őt zavarják az adatok. Ez egy elképesztő dolog! Ha valaki ilyesmit észrevesz magán, akkor változtasson pályáját!

[00:21:38](#)

Egy dolog biztos, a történésznek sok mindent szabad, de az, hogy az adatok zavarják a történészt, ezt nem szabad megengedni. Márpedig ugye egy izmushoz való csatlakozás, az gyakorlatilag lépten-nyomon ennek a veszélyével jár együtt, és ennél fogva nincs értelme a történelmet művelni. Most nekem van egy kedvenc hasonlatom. A történelmet körülbelül úgy szabad művelni – hát mindenki úgy műveli, ahogy akarja, persze – én a magam részéről mindig is úgy műveltem a történelmet az első 5 év kivételével, ahol szerencsére 3 évig egy sort nem publikáltam, mert csak olvastam, nagy kárt nem tettem a magyar történetírásban. Én mindig is úgy publikáltam, meg úgy dolgoztam, hogy úgy képzeltem el magam – és hát én már elég öreg vagyok ahhoz, hogy ezt a tapasztalatomat átadhassam a fiataloknak.

[00:22:32](#)

Mindig is úgy dolgoztam, hogy elképzeltem magam, hogy amikor egy új témát kezdek, nagyon sok új témát kezdtem életemben, állandóan új témákat kezdtem, és kezdek jelenleg is, hogy ráfekszem egy folyóvízre. És tulajdonképpen nekem csak egy dolgot kell figyelni, hogy el ne süllyedjek, alá ne merüljek, engem a folyóvíz el fog vinni. Nem tudom hogy hova fog elvinni, és ebben az egész szakmában ez a szép dolog. Ez a hátborzongatóan felemelő, hogy én szabad vagyok minden kötöttségtől, tehát nekem nem kell liberális kikötőbe beevickélnem. Nem kell konzervatív révbe jutnom. Nem kell marxista pocsolyákba elvesznem és hadd ne mondjam a különböző szinonimákat, amikről – én egységesen posztmodern pocsolyába meg miegyebekbe – , amikről nekem egységesen rossz véleményem van. Én tulajdonképpen oda fogok eljutni, ahova engem a források eljuttatnak.

[00:23:31](#)

Most egészen biztos, hogy nem fogok jó helyen kikötni, hogyha én 5 forrásból fogok dolgozni. És már egy picit közelebb kerülök a valósághoz, ha 10 forrásból dolgozom. De hogyha 100 forrásból dolgozom, akkor még jobb, ha 1000-ból, akkor már meg vagyok elégedve magammal. És ha nem lenne ilyen, hogy korlátja van a teljességnek, akkor azt mondanám, hogy a teljességre törekvés az egyetlen mennyiség.

[00:24:04](#)

És itt el kell mondjam azt a következő tanmesét, hogy kétféle történész van. Az egyik történész, most nagyon-nagyon pőrre vetkőztetett prototípusokat fogok elmondani. Az egyik történész két könyvből ír egy harmadikat. Ennek megvannak a variációi: négyből egy ötödiket, tízből egy tizenegyediket, ha nagyon szorgalmas, akkor húszból egy huszonegyediket, tehát ezt

tulajdonképpen lehet variálni, de végülis egy kaptafára megy, a két könyvből írunk egy harmadik könyvet. Ez egy prototípus.

[00:24:40](#)

És most a másik prototípus az, aki azt mondja, hogy a történelem végülis a források révén történelem, és tulajdonképpen nekem ahhoz, hogy a történelem lényegéhez közel férközzem, ahhoz a forrásokhoz kell közel férköznöm, mert ha én két könyvből írok egy harmadikat, akkor én a két könyv szerzőjének a véleményét ismerem meg, és legfeljebb hozzáteszem, a magam valamelyikkel egyező, vagy egyikkel sem egyező véleményét. De mondjuk meg egészen őszintén – hát elnézést kérek fiúk, lányok arra, hogy ez onanizálás⁴ -, szóval ezt mondjuk meg egészen őszintén, szóval ebből utód nem fog születni. Tehát ez nem nemzés, ez onanizálás.

[00:25:30](#)

Gyermek csak akkor fog születni, hogyha történész a forrással találkozik. Pontosabban születik gyerek, mert rengeteg ilyen könyv jelenik meg, hogy kettőből egy harmadikat meg háromból egy negyediket, de meg kell mondjam, hogy ez tulajdonképpen nem történelem, hanem ideológiatörténet, annak deklarálása, hogy én 2, 3, 4, X könyv elolvasása után hogyan vélekedem a történelemről. Egy jottányit nem kerültünk illetően módon hozzá a történelem igazi lényegéhez, a korszak forrásaihoz, amelyek isten igazából az egyedüli eligazítók. Vagyis van egy hihetetlenül éles vízválasztó. Ez a hihetetlenül éles vízválasztó az, hogy kezembe veszek-e forrást, vagy nem veszek a kezembe forrást?

[00:26:18](#)

Ha kezembe veszek forrást, akkor van esélyem arra, hogy újat hozzak a történelem mély rétegeiben. Ha nem veszek kezembe forrást, akkor legfeljebb a szellemiség, az ideológia szintjén fejtem ki, hogy nekem mi a vízióm a történelemről, és mondjuk mentalitás kérdése, hogy ezt miért nem a filmesztétikánál, vagy miért nem az irodalomelméletnél és miért éppen a történelemnél mondom el. Mert nagyjából ezek az emberek ugyanazt a víziót végeznék el a filmesztétikánál, meg az irodalomelméletnél és mindennél, mert tulajdonképpen van egy eredendő attitűdjük, amely eredendő attitűdöt, gyakorlatilag mindennek a megerőszkolása révén mindenben keresztül visznek. Hát ez az izmus tulajdonképpen. Az izmus az akinek mindenről, mindig ugyanaz jut az eszébe, mert ahhoz van kötelezve, vagy lelkiekben – s ez még a jó dolog – vagy anyagilag – hogy tudni illik megfizetett bértollnok – és ez már a rossz dolog.

[00:27:24](#)

A következő dolog, amiről feltétlenül szólnom kell még egy nagyon szűkre szabott 60 perc keretében is, mert talán ezt sem sokan gondolták végig, ha igen, akkor megint bocsássák meg. Ha nem, akkor gondolkozzanak el rajta! A történelem egy vonatkozásban sok egyéb más

⁴ önkielégítés

mellett, biztos, hogy alapvetően különbözik a természettudományoktól. És ez a körülmény pedig az, hogy a történelemnek rétegei vannak. Ami gyakorlatilag a természettudományokban nincs. Ezzel nem azt akarom természetesen mondani, hogy a természettudományok másodlagosak vagy sokadlagosak, csak ott ezek a rétegek másként jelentkeznek.

[00:28:06](#)

De végülis, hogy egy nagyon primitív példát mondjak, az emberi szervezet fölépítése, az anatómia az Kanadában meg Japánban is tökéletesen ugyanolyan, legfeljebb azok a műszerek és azok a vizsgálati eszközök, amelyekkel lehet egyre mélyebbre és mélyebbre hatolni, azok tökéletesednek és több mindent meg tudnak vizsgálni. De végül is, itt gyakorlatilag van egy adott vizsgálati anyag, amelyik nagyjából az egész földkerekségen egységes. Ilyen az emberi test, ilyen az ásvány, ilyen a számok birodalma és így tovább, és így tovább. Vagyis gyakorlatilag azt kell mondjam, hogy a természettudományok, azok ebből a szempontból homogénebbek. Most a történelem az nem.

[00:28:56](#)

A történelemnek azért vannak rétegei, mert a történelmet, ha én források alapján művelem, akkor eleve azon kell elelmélkednem, hogy annyiféle történelem van, ahányféle forrásképző szerv van. Tehát magyarul mondva a történelem annyiféle – és ezek egymásra rétegeződnek, és nem feltétlenül biztos, hogy egymással nagyon szoros koherenciában vannak – ahány ilyen rétege és szintje fedezhető fel a történelemnek.

[00:29:37](#)

Most ugye, maguk általában a történelmet kétféle rétegével szokták megismerni, mert ez a két alapvető része van az egyetemi stúdiumokban is. Az egyetemes történelem, meg a magyar történelem. Most meg kell mondjam, hogy ez a történész kutatók szempontjából nincs így. Tudniillik az egyetemes történelem, az abban az esetben, amennyiben mondjuk egy országra irányul, az egy egységnyi történelem, egy bizonyos politikai egységnek a története és az mondjuk Magyarországon csak azért egyetemes történelem, hogyha valaki Magyarországon francia történelmet művel, mert nem Franciaországban vagyunk, de Franciaországban az hazai történelem.

[00:30:23](#)

Tehát, ha igazából az egyetemes történelmet úgy tekintem, mint világtörténetet, amelyik nem egy-egy ország vagy egy-egy politikai egység története. Abban az esetben nekem elképesztő gondot okoz az, hogy milyen forrásbázis áll emögött? Ezen a ponton meg kell hogy álljunk egy pillanatra, tudniillik a 21. század elejéig gyakorlatilag nincs olyan forrásképző szerv – talán az ENSZ az egyetlen, illetve a globalizált világban majd lesznek ilyenek – amelyek az egyetemes történelem számára fogják gyártani a forrásokat, de ezeket mi még nem forrásként éljük meg, hanem mindennapi életünk részeként. Tehát közeledünk egy kicsit afelé, hogy majd a 21. század történelme hogyan fog kinézni.

[00:31:16](#)

Hát én azt hiszem, hogy ezzel szembe kell nézni, és tulajdonképpen ezután lesz majd igazából egyetemes történelem. Mert eddig, amit egyetemes történelemnek nevezünk, az gyakorlatilag az egyes országok története volt, mert a 20. század végéig a történelem úgynevezett nemzetállami keretekben folyt. Ezeknek nagyon vaskos és izmos iratképző szerveik voltak, és az iratképző szervek ebben a vonatkozásban azért borzalmasan fontosak, mert a forrás nem a földből jön a történész számára, az a régész számára jön a föld alól, nem az égből jön, mert nem dogma.

[hangkimaradás]

[00:31:53](#)

A magát valamire tartó történész segédtudományos műveltség nélkül kormányzattörténet, meg irattörténet, meg ilyenek nélkül aligha állhat meg a lábán, mert ha nem tudja azt, hogy egy irat honnan származik, milyen koordináta rendszerben született, mit lehet várni attól az irattól – hát mondjunk egy nagyon egyszerű példát: légyecsapóval halat biztos, hogy nem lehet fogni, és én állandóan a légyecsapó, – tudják az a régi típusú légyecsapó, amivel a nagyapáink lecsapták a legyet – és ha azzal a légyecsapóval akarok halat fogni, akkor ez egy tragikus tévedés, mint ahogy többnyire hálóval sem tudok legyet lecsapni a falról. Ezt tudni kell, hogy mi a rendeltetése.

[00:32:39](#)

Most ha ezt nem tudom, akkor kár az egészet művelni. Na, most visszakanyarodva az alapkérdésre. Tehát az egyetemes történelem az igazából, az körülbelül úgy absztrakció, ahogy a világtörténelem a világirodalom absztrakciója. Ez nem az én dolgom, hogy elmondjam ezt, majd ha kíváncsi akkor Fried professzor úrtól⁵ meg fogják kérdezni, hogy mi a világirodalom, de az igenis az én asztalom, hogy tulajdonképpen a történelemnek nem ez a két rétege van! Tehát nem az egyetemes történelem és a magyar történelem, az egyetemes történet is nemzeti történelem, hanem igazából az úgynevezett helyi-regionális történelem és az egységszintű történelem, vagyis a nemzet vagy az ország – mindegy, hogy ki mire gondol, – a nép történettel a legkevesebb zűrzavar uralkodik egyébként.

[00:33:30](#)

Most én azt hiszem, hogy igazából a történésznek még akkor is, hogyha a harmadikkal akar foglalkozni, tehát az egyetemes történelemmel, akkor e kettő valamelyikében kell jártasságot szereznie, mert különben a „két könyvből írok egy harmadikat”-eset fog bekövetkezni. Tessenek végiggondolni, ez egy törvényszerű dolog. Tehát ha igazából nincs egy olyan szilárd

⁵ Fried István (1934-) magyar irodalomtörténész, egyetemi tanár. Az irodalomtudományok kandidátusa (1976), az irodalomtudományok doktora (1987). A Szegedi Tudományegyetem professzor emeritusa.

pont, és ezt nagyon komolyan mondom, ahol megvethetjük a lábunkat, akkor gyakorlatilag sehol nem leszünk [...].

[00:34:06](#)

Egy példát hadd mondjak el, ami azt hiszem, hogy eléggé attraktív példa. Ma a világon, hát már nem él, de hát '99-ben halt meg és kortársunk volt – Georges Duby⁶ -nél nagyobb középkortörténészt szerintem nem kell említeni. Georges Duby igazán mindennel foglalkozott, de talán kevesen tudják, hogy Georges Duby úgy kezdte a pályáját, hogy egy kis franciaországi régió történetére vonatkozó tízezer oklevelet elolvasott. Ez volt a pályakezdés.

[00:34:41](#)

És gyakorlatilag ezt valahol a történelemről szóló vallomásaiban leírta. Ez volt az az arkhimédészi pont, ahonnan ő kimozdította sarkaiból a világot, és ahova mindig visszament. Szóval mindig ott voltak az agylebenyeiben azok, hogy „hogyan van az az én tízezer oklevelemben?”. És ettől kezdve már nem volt igazából nehéz neki Franciaország történetével, meg absztrakciós, tehát elvont szinten egyetemes történettel foglalkozni, mert volt egy régió, amelyben ő otthon volt, aminek a forrásai anyagát ismerte.

[00:35:18](#)

És ezek olyan hallatlan biztosságot adott, mert hiszen ugyanabban az időben, amikor ő, amikor ezek az iratok készültek, akkor tulajdonképpen a szomszéd megyében, meg a szomszéd országban is nagyjából hasonló iratok készültek, mert hiszen nagyjából itt egy világ divatjelenségekről van szó. Tehát még a középkorban nem csináltak, nem csináltak aktákat, hanem okleveleket írtak, meg detektív regények sem készültek a középkorban, tehát ezek divatjelenségek. Ha én egy szilárd talajt ki tudok a saját lábam alá készíteni, preparálni, akkor gyakorlatilag én otthon vagyok.

[00:35:58](#)

Most ez a trükkje tulajdonképpen annak, hogy ezt a szilárd pontot meg kell keresni. Ez nem kis dolog! Tehát Georges Duby több mint tízezer oklevelet latinul elolvasott, kijegyzetelt és innen indította pályáját. S hát rengeteg sok dolgot írt, de maguk bizonyára nagyon jól tudják, hogy milyen monumentális művek kerültek ki a tolla alól, a vége természetesen ennek a pályának már egy elképesztő méretű kompiláció volt. Na de Georges Dubytól ezt a kompilációt mindenki a világ legtermészetesebb dolgának vette, mert mindenki kalapot emelt előtte, pedig ennek szabad kompilálni!

⁶ Georges Michel Claude Duby (1919- 1996) az egyik legnagyobb hatású középkortörténész, több állam tudományos akadémiaja is soraiba fogadta.

[00:36:37](#)

Mert ez az ember megcsinálta azt a forrásbázist, ami nélkül egyáltalán a pályán nem indulhatott volna el, s itt jön egy nagyon lényeges diszjunkció, hogy az előadásomról, a beszélgetésünkről senki ne úgy menjen el, hogy én egyetemes történész-ellenes vagyok. Vagy én azt gondolom, hogy nincs helye a történelemben az absztrakciónak. De természetesen van, csak annak, ahogy mondani szokták volt, arany fedezetének kell lenni. Tehát igazából a kor lelkét kell megismerni. Ennyi.

[00:37:10](#)

Na, most gyakorlatilag eljutottunk egy olyan fontos kérdéshez, amely azt hiszem, hogy a 21. század egyik legfontosabb kérdése lesz a történettudományban. Amit a világnak ezen a részén nagyon sokáig kiejteni sem volt szabad, és ez pedig a korszellem. Most a korszellem az egy merőben idealista fogalom és ennél fogva, hogy ott ahol materialista irányzatok uralkodtak, ott ezt egyszerűen száműzték. Holott egészen nyilvánvaló, hogy a korszellem az, amit a történészek isten igazából meg kell ragadnia, mert minden kornak egy sajátos lelkülete van.

[00:37:53](#)

Ezt a lelkületet kell keresni. Ezt a lelkületet lehet keresni, az ilyen apró kis helytörténeti témában, és lehet keresni az ilyen nagy oklevél fondokban⁷, és meglepődve lehet tapasztalni, hogy ez a lelkület nem fog sokban különbözni a egymástól. Lehet, hogy fog különbözni, de ez még egy egységen belül megmarad, mert hiszen ha nem maradna meg, akkor nem lenne korszellem. Most ez a korszellem az, amit ma úgy fejezünk ki, hogy minden korszak tudja, hogy mit szabad, meg mit nem szabad. Ez vezetett tulajdonképpen a határokhoz.

[00:38:28](#)

Tehát, hogy tulajdonképpen minden korszakban vannak írott és íratlan szabályok, határok, ameddig az emberek elmehetnek, és amin túl már nem merészkednek, jól lehet az esetek jelentős részében ezt senki nem tiltja meg. De tiltja valaki, amit korszellemnek hívunk, amit neveltetésnek, jó ízlésnek, emberségnek, miegyébnek nevezünk, és ez koronként változik, de egy azonos korban nagyjából ez kiegyenlítődik, ha vannak is bizonyos különbségek.

[00:39:02](#)

A korszellem mindig akkor vált át, amikor az egyik nagyon előre szalad, vagy nagyon lemarad, és akkor az, amelyik megbillenti az egyensúlyt, az gyakorlatilag az egészet a maga képére fogja átírányítani. Most itt jutunk el egy következő problémához, hogy ez alulról megy-e fölfelé vagy fölülről megy-e lefelé, tehát a nép alakítja-e a korszellemet, vagy az elit alakítja ki a korszellemet. Ez megítélésem szerint szintén a 21. század egyik fő kérdése lesz.

⁷ levéltártudományi szakkifejezés

[00:39:36](#)

Én azt hiszem, hogy nem a nép alakítja a korszellemet. Ez egy vitatható kérdés, és szívesen vállalom is a vitát ebben a vonatkozásban. Én azt hiszem, hogy az egész történelem a „*gesunkenes Kulturgut*”⁸ módjára működik, a lesüllyedő kultúrák mintájára. Tehát ha valaki kitalál valamit, azt megpróbálja megvalósítani. Ha nem sikerül, akkor elfelejtjük ezt a kísérletet, ha sikerül, akkor ez majd lecsorog, átsorog, szétszorog és egy ideig gyakorlatilag kánon. Utána jön valahol valaki, aki kitalál valamit és elkezdi marni, emészteni ezt a rendszert. Ha nem sikerül megdönteni, akkor elfelejtik. Ha megdönti, akkor ő alkotja a kánont, amelyik átfolyik, kifolyik szétfolyik és így tovább, és így tovább. Most mondjak néhány példát.

[00:40:39](#)

Hát ugye a történelem legnagyobb kérdéseit lehet itt tanúbizonysággul fölhozni. Én összesen csak három példát mondok szinte egy-egy mondattal, hogy világosan látható legyen, hogy mire gondolok, de meg kell mondjam, hogy ezen belül aztán természetesen további korszellemek vannak, mert a korszellem az ilyen nagy szellemek kis szellem vonatkozásában realizálódik. Az egyik maga az, amit feudalizmusnak szoktunk nevezni.

[00:41:07](#)

Amit mi feudalizmusnak szoktunk nevezni, azt a frankok találták ki és elterjedt szerte Európában. No de úgy elterjedt, olyan hihetetlen hajszálereken terjedt el, hogy a steppéről bejött magyarok a nyugat-európai frank feudalizmust valósították meg. Pedig hát nem erre voltak predesztinálva. A magyarok mást hoztak agyukban, mást hoztak génjeikben, mást hoztak zsigereikben, bejöttek ide és egy nyugati mintájú frank rendszert valósítottak meg. Második példa, amelyikről egy mondatot mondok megint.

[00:41:43](#)

A kapitalizmust az angolok találták ki. Nem igaz az, hogy a kapitalizmust minden ország feltalálta, és a kapitalizmus elért, s mindenhol terjedt, ez nagy tévedés. És a kapitalizmust az angolok találták ki és az angolok gyakorlatilag elterjesztették szerte a világon. Hát mondjuk meg őszintén, hogy az a rendszer, ami jelenleg van, az végül is egy angol, ugye hát lehet szépíteni, angolszász rendszer, de végül is hát ebbe csorog a világ már mit tudom én három-négyszáz év óta, van ahol nem ilyen hosszú idő óta, de tulajdonképpen a korszellem ezt tette.

[00:42:26](#)

Na, most az elbukott nagy kísérletekből egyet hadd említsek meg, ez a Pétervár-moszkvai kísérlet volt. Ugye amikor valakik – ha akarom, akkor azt mondom, hogy egy ember – kitalált egy elméletet a 19. századi előzményekre, és gyakorlatilag megpróbálta ezt a korszellemet az egész világon uralkodóvá tenni. A szocializmusról van szó, amit nem minden ország maga talált

⁸ lesüllyedt kultúrák elmélete

fel természetesen. Hanem gyakorlatilag egy országban, egy ember vagy néhány ember talált ki és megpróbálta uralkodóvá tenni, és ezáltal tulajdonképpen megpróbálta az előző korszakot eltörölni.

00:43:13

Ez egy ideig sikerült. Volt egy egyensúlyi helyzet és azután nem átfordult, hanem visszafordult a rendszer. Na, most én azt hiszem, hogy a történelemben igazából az a szép dolog, hogy itt a két réteg mellé – hogy tudniillik, van egy helyi történelem, meg van egy egység történelem – tehát nemzet-, ország-, néptörténet – a 21. században nagyon erőteljesen be fog lépni a 3. tényező, tehát a nagy összefüggések vizsgálata az – egy az idejében is volt. Nem az az egyetemes történelem, amit ma annak mondanak, hogy Franciaország, plusz Anglia, plusz Itália és Spanyolország története, meg hát ki mit tesz még hozzá – az egyenlő az egyetemes történelemmel. Nem ez az egyetemes történelem!

00:43:58

Az egyes országok története, és azt akárhányszor teszem egymás mellé, és adom össze, ha nem csinálom meg annak a szintézisét, az gyakorlatilag nem egyetemes történelem. Az én megítélésem szerint az egyetemes történelem az valahol ott kezdődik, ahol a modern történész világtársaságok programjai kezdődnek. Önmagában, hogy errefelé tart a világ, és most már az előadásom vége felé közeledünk, mert lassan letelik az 1 óra hossza, a világ történész társaságai az 1920-as években kezdődtek.

00:44:34

Tehát ez világosan mutatja azt, hogy még 100 éves sincs az az igény, hogy próbálják meg a világ történészei az egész földön történelmi egységben látni. És azt kell mondjam, hogy ezek nagyon sokáig ilyen elbeszélések voltak – az elbeszélés most nem a narráció értelmében, hanem a félre-, az egymás mellett való elbeszélések történései voltak. Tehát mindenki mondta a magáét. Na, most, én az utóbbi időkben látok olyan tendenciákat a világon, amelyek ezt gyakorlatilag a német alaposságtól, a francia szellemességen át, az amerikai praktikizmusig próbálják megvalósítani. Ebben pontosan az a szép, hogy mindenki a magáét hozza.

00:45:30

Csodálatos német munkák születtek meg ma az elmúlt években, különböző terminusok középkori történetéről. Tehát például a pátria értelmezése. És nem a német területeken, hanem az európaiakon is, hogy mit jelentett a pátria. Hogy ilyen módon az a német tudós, aki ezt kidolgozta, Eichenbergernek⁹ hívják, az rámutatott arra, hogy a pátria nem mindig jelentette azt, hogy haza, hanem a pátria, az csak a 13. század óta jelenti az európai lakosságban a hazát.

⁹ Eichenberger, Thomas (1959-): Patria : Studien zur Bedeutung des Wortes im Mittelalter, 6.-12. Jahrhundert. -Sigmaringen : Thorbecke, 1991

Most nem akarok középkor történeti előadást tartani, mert nem arra szolt a megbízásom. Tehát ez egy egyetemes történelem.

[00:46:12](#)

Hogy a franciák, hát éppen az említett egy Georges Duby, egy sor munkájában, nagyon szellemesen, francia szellemességgel megírta azokat az aktuális Nyugat-Európát. Hát ugye ez egy nagy probléma, hogy ez Nyugat-Európára érvényes, egyelőre Kelet-Európa itt még nincs a térképen, a világtörténelem ilyen újfajta koncepciójának a térképén.

[00:46:38](#)

Egy sor összefoglaló volt rajta. Nem véletlen, hogy Marc Bloch¹⁰ aki az Annales-iskolának¹¹ a megalapítója volt, írta meg először, és ennek még alig 70 éve, ami egy nagyon rövid, hát egy emberöltőbe beleférő, vagy egy emberi életbe beleférő időszak, írta meg az összehasonlító történelem hasznáról című tanulmányt. Amelyikben végül is fölhevítve a figyelmet, hogy errefelé tessenek menni. És egy elképesztő, zseniális húzással gyakorlatilag bebizonyította azt, hogy ha az Angliában tapasztalható viszonyok érvényesek Franciaországra, akkor teoretikus úton kimutatta, hogy Franciaországban is volt bekerítés.

[00:47:26](#)

Ami azonban Franciaországban különböző okok folytán nem tudott úgy kivirágozni, mint Angliában, de hogy megvolt a jelenség, mert azonos premisszákból, azonos konklúzióknak kell következni. Ez már tulajdonképpen a történész szakmának, hogy mondjam az ájulásig elvitt gyönyöre, hogy már itt tartott a 2. világháború előestéjén. Marc Blochot kivégezték a németek egyébként [mint útban lévő(?)]. Tehát itt tartott a történelem.

[00:47:56](#)

Na, most ehhez képest az, ami Európában a 2. világháború után történt, az bizonyos szempontból szégyen, meg kell, hogy mondjam, s itt az előadás utolsó egy-két percében még hadd ejtsünk erről is szót, mert végül is ugye, ez a mi világunk, szóval gyakorlatilag amit itt részint a marxizmus örve alatt végeztek. Én nagyon kevésbé tartom ebben bűnösnek magam, mert amikor igazából alkotni kezdtem, akkor én már nem voltam lényegében marxista.

[00:48:30](#)

Dehát nagyon sokan végeztek és nagyon sok kiváló tehetségű ember állította életét a marxi dogmák szolgálatába és szajkózta a szent tanokat. És ami azután még inkább, vagy legalább ily mértékben elvetendő, az, hogy a történelmet napi politikai aktualitások mezejére vitték el, és

¹⁰ Marc Bloch (1886-1944) a modern történetírás egyik legnagyobb alakja, az Annales-iskola társalapítója.

¹¹ Az *Annales d'histoire économique et sociale* című folyóirat 1929-ben indult, Bloch és Lucien Febvre alapításával, 1990-es évek közepéig működött ez a szellemi kör.

hát ebben ugye egy sor kelet-európai ország igazán vezérlő szerepet vitt. Élén a Szovjetunióval, ahol hát egyszerűen odáig ment a dolog, ugye, hogy a szlávokról vagy jót vagy semmit. Tehát egyszerűen a szlávok múltjáról csak jót volt szabad mondani, mert ha rosszat mondtak volna, az dehonesztálta volna a kommunizmus építését a Szovjetunióban.

[00:49:24](#)

Most, ugye nagyon sokan tudnak a romániai marhaságokról, arról, hogy a Szovjetunióban legalább ekkora marhaságok voltak, arról szinte senki nem tud semmit. Mert azt mi tőlünk messze volt, meg nem érdekelt bennünket, meg nem vágott az elevenünkbe. Dehát végül is a Szovjetunió adott példát, és bátorította a bolgár marhaságokat, a román marhaságokat, bizonyos szempontból a magyar marhaságokat, mert azért nekünk is voltak marhaságaink. Azáltal, hogy tulajdonképpen felszította a nacionalizmust. Miközben vizet prédikált, bort ivott.

[00:50:03](#)

Internacionalizmusról beszélt, még hozzá a proletár internacionalizmusról. A proletárt ki sem tudtam mondani, és ma is ezt nagyon nehezen tudom kimondani a „proletár internacionalizmust”, – 9 óra 10 perckor ugyebár, mert nehéz szó – tehát tulajdonképpen ez volt a víz és amit ittak és közben, vagy hát ez volt amit prédikáltak, és amit megittak, az a kőkemény nacionalizmus volt. Szóval olyan erőszaktevételek történtek a történelmen, és ezt nem árt, ha tudják, hogy amikor ezt megláttam, akkor azt mondtam, hogy ha ez így marad, akkor nekünk be kell csukni a kaput.

[00:50:38](#)

De nagy reprezentatív munka a Szovjetszkij Szozjuzban, a Szovjetunióban a '60-as évek, 12 kötetben ki kell adni, mert párthatározat van rá. Én eleve is féltem attól, hogy párthatározat van. Csak zárójelben jegyzem meg, amikor én a 10 kötetes *Magyarország története*¹² munkatársává váltam, akkor a megbízást a pártközpontban adták át nekem a 10 kötetes *Magyarország története* megírásához, mert ez pártügy volt és erre párthatározat volt, hogy kell egy 10 kötetes *Magyarország történetet* írni.

[00:51:11](#)

És a Szovjetunióban párthatározat volt, hogy kell írni egy 12 kötetes *Isztorija SzSzsZR*¹³-t, és ebből hat kötet volt a „do revolucionnyj period” és 6 kötet volt a „pod revolucionnyj period”, tehát 1917 előtt ledarálták az egész orosz történelmet hat kötetben, 1917-től 1966-ig, gyakorlatilag újabb 6 kötetet írtak a szocializmus, kommunizmus dicsőségére. Hát kérem szépen, ezek után ha egy tisztességes középkorász megmaradt volna szovjet marxista történésznek, akkor az nem egy tisztességes középkorász. Köszönöm a figyelmüket!

¹² Magyarország története tíz kötetben / készült a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében ; szerkbiz. Pach Zsigmond Pál et al. Budapest: Akadémiai K., 1987-1984

¹³ Istoriâ SSSR s drevnejših vremen do naših dnej v dvuh seriâh v dvenadcati tomah. Moskva: Nauka, 1966-1980

[00:52:10](#)

Károlyi Attila: Amíg gondolkodnak a kérdéseken, egy kérdéssel indítanék, ami kapcsolódik mindahhoz, amit a professzor úr elmondott. A magyar középkorkutatás jövője, folyamatban van az *Anjou okmánytár*¹⁴ különböző köteteinek kiadása. Mennyiben válik rekonstruálhatóvá a 14. század magyar emberének világa, hogyha ezeket mind sikerül majd kidolgozni, a tér-idő szemlélet, világkép, hitvilág, gondolkodás, hétköznapi élet struktúrái? Hogy ez Nyugat-Európában már a nagyszámú forrás feldolgozását követően úgy tűnik, egyre inkább működőképes. Nálunk, vajon, hogyha sikerül ezeket a forrásokat valóban feldolgozni, végig nézni, akkor mi várható?

[00:53:00](#)

Kristó Gyula: Nagyon köszönöm a kérdést, mert ugye az előadásban legkevésbé sem akartam személyes érdemekre hivatkozni, mert ízléstelennek tartottam volna, de hát végül is azzal, hogy én legszebb férfi koromban, 40 éves korom táján, amit a legszebb férfi kornak mondanak nekiálltam, – ez már nem egészen fiatal kor, de azért még nem is a szánandó vénség időszaka – 40 éves koromban nekiálltam az *Anjou-kori oklevéltár*nak. Most ezt azért kell hogy elmondjam, mert hát lett volna esetleg jobb dolgom is. Szóval amikor én nekiálltam, akkor már akadémiai doktor voltam, tehát elértem a közönséges ember számára elérhető legmagasabb tudományos grádicsot, mert ami azután jön, az akadémikusság, az már irracionális. Azt meg kell, hogy mondjam maguknak, szóval az túl van ráció határán.

[00:53:50](#)

Szóval ameddig el lehet jutni az akadémiai doktori, az a nagy doktori. Na, most én, amikor ezt elkezdtem, akkor ezen már túl voltam, és mégis elkezdtem, mert az egész életpályámmal akartam bizonyítani azt, hogy vissza kell mennünk a forrásokhoz. Tehát gyakorlatilag én, ha szabad így mondani, én egy visszaforrásosító történész vagyok, idézőjelbe téve ezt a csúnya melléknevet, tehát vissza a forrásokhoz, mert még ott is vannak, lehetnek új forrásokból, ahol mindent föltártak, tehát, hogy ne lehetne ott, ahol nem tártak föl forrásokat!

[00:54:23](#)

Tudniillik ne felejtjük el, hogy Magyarországon, mikor éppen hogy elkezdték a forrásokat feltárni, – vették észre, hogy az előadásban egyetemes összefüggésekről beszéltem, tehát szándékosan az utolsó 1-2 perc kivételével mellőztem a kis magyar viszonyainkat. Holott viszonylag azt ismerem a legjobban, de én annyira egyetemesnek tartottam a témafölvétést Károlyi Attila jóvoltából, hogy én nem akartam kitérni ezelől.

¹⁴ *Anjou-kori oklevéltár* = [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia : 1301-1387. Szeged: [Szegedi Középkorász Műhely],1990-

[00:54:49](#)

Tehát tulajdonképpen én egész pályámmal akartam azt bizonyítani, hogy vissza a forrásokhoz, és hát nekiálltam, miközben nem lettem volna egzisztenciálisan rákényszerítve. Egyetemi tanár voltam, akadémiai doktor voltam, satöbbi, satöbbi, szóval amit el lehetett érni, 40 éves koromra, tulajdonképpen elértem. A tanszékvezetést nem értem el, előbb lettem rektor, mint tanszékvezető, de ezt csak úgy érdekességként mondom, hogy azt hiszem, ahogy ezzel Európa csúcstartó vagyok, mert kevés olyan ember van, aki előbb lesz rektor és utána lesz tanszékvezető, no de, ez egy külön történet.

[00:55:20](#)

És tulajdonképpen azt hiszem, hogy visszatekintve erre a 23 évvel ezelőtti vállalásra, hogy elindultam, én ezt nagyon jó döntésnek tartom. Ma 15 kötete jelent meg az Anjou-kori levéltárnak, további 7 fog megjelenni jövő év végéig, az 22 kötet, és még további 4 kötet meg fog jelenni belátható 2-3 éven belül, és együtt lesz a teljes Károly Róbert¹⁵ kor. Akkor ez körülbelül olyan szűken 20 ezer oldal. Most ez gyakorlatilag – én ezt úgy szoktam röviden fogalmazni – ez a kutatás új minőségét teremti meg.

[00:55:59](#)

Pedig a pályám első felét úgy küszködtem végig, hogy tulajdonképpen szinte vakon tapogattam, hogy hol találok forrásokat, mert igazából semminek nem volt mutatója, semminek nem volt tartalomjegyzéke. Az nem vas, az én kezemben nem volt mágnes, hogy a kettő találkozzék egymással. Tehát gyakorlatilag ez egy elképesztően siralmas helyzet volt, és hát talán a szerencsémnek, talán másnak köszönhető, hogy viszonylag nagyon keveset hibáztam. Vegyük öndicséretnek, annak is szántam egyébként.

[00:56:35](#)

Szóval viszonylag nagyon keveset hibáztam, tehát csak egy példát mondok. Ugye, én írtam egy monográfiát pályám kezdetén Csák Mátéről. Ez egy nagy vállalás volt, mert Csák Mátéről száz év óta nem írtak – s az olyan volt -, és a szlovákok írtak néhány dolgot. Most épp ennek a kedvéért megtanultam szlovákul, mert én úgy ítéltam meg, hogy Csák Mátéről én csak akkor tudok írni, hogyha én szlovákul teljesen jól olvasok, beszélni nem tanultam meg, mert nem volt rá szükség.

[00:57:07](#)

Tehát a „d’akujem [...]” kívül nem sokat tudok beszélni, hát néhány protokoll mondatot tudok szlovákul még, nem szlovák anyanyelvű, nem szlovák környezetben nevelkedtem, de megtanultam szlovákul olvasni és ma is folyamatosan olvasok szlovák szakszövegeket, mert

¹⁵ Károly Róbert (1288-1342) I. Károly magyar király, V. István Árpád-házi király unokája.

kell, mert nem lehet elolvasni, és miközben, miután befejeztem a munkámat, megjelent a szlovákok nagy okmánytára és összesen 5 oklevél volt, amit nem használtam fel.

[00:57:34](#)

Na, most ez egy óriási dicséret volt számomra, mert végül is én vakon válogattam ki azokat az anyagokat, hogy mit veszek kézbe a 300 ezer oklevélből, és 5-öt nem találtam meg, és nem voltak jelentősek, meg kell, hogy mondjam. És ebbeli örömben rögtön írtam is egy cikket, hogy tulajdonképpen, hát megmondtam a világnak, hogy kérem szépen írtam egy monográfiát Csák Mátéről és felsoroltam, hogy megvan az 5 oklevél, ami nincs benne, itt van, tessék beilleszteni! Ezt elegánsan adtam el, ugye. Ezt el lehetne úgyis adni, hogy kérem szépen, de lehet úgyis eladni – és az okos értett ebből -, hogy utólag közlöm az általam kihagyott öt oklevelet. Mindenki megértette, hogy mire megy ki a játék, de az utóbbi elegánsabb volt. Mert ugye, a terméket el kell tudni adni. És mit akarok ebből kihozni?

[00:58:26](#)

Azt, hogy rájöttem arra, hogyha ez a szlovák okmánytár, amely lényegében minden Csák Máté adatot tartalmaz, mert hiszen a szlovákok okmánytára, rendelkezésemre állt volna, akkor nem 5 év alatt kellett volna Csák Mátét összegyűlnöm, hanem 5 hónap alatt. Mert a kutatás új minőségét teremtettem meg.

[00:58:46](#)

Na, most azt mondtam, hogy természetesen ha ilyenünk van, és lehetőleg nem ilyen kretén módon elmetszett, hogy a Dunánál elmetszik, mert Trianonnál ott húzták meg a határt – és ami attól északra van az a középkorban Szlovákia volt, – ami egy agyrém, nem volt Szlovákia! – a szlovák okmánytár már a Duna túlsó partját akkor kihagyta, hogyha a Duna északi partján van a mai Szlovákia területére, akkor bevette a 11. századi adatokat. Ráadásul ez az okmánytár csak 20 valahány évet tartalmaz, tehát messze-messze nem ment tovább. Na, most én úgy gondoltam, hogy meg kell csinálni ezt az Anjou-kori okmánytárat, most én az első kötetnél végeztem próbát.

[00:59:30](#)

Eddigélé egy egység volt kiadva, mi nyolcat adtunk ki, tehát 1 a 8-hoz az arány. Tehát elképesztő sok kiadatlan anyagunk volt, és természetes, hogy ma mi vagyunk a Janik ebben a korszakban, mert hát egy olyan adatgazdaság áll rendelkezésünkre, és mi ezt bárhol letesszük az asztalra. Tehát nem tűrjük, hogy elírják a témákat, mert a kor lelkét mi ismerjük. Tudniillik regesztaikat¹⁶ készítünk az oklevelekből és az agylebenyeinkben benne van az, ami nem került be a regesztrákba, ami tulajdonképpen az egésznek a kovásza, ami össze-összegyűrja és eggyé teszi ezt az anyagot. Szóval én azt hiszem, hogy az Anjou-kori oklevéltár az egy...

¹⁶ regeszta: az irat nagyon rövid összefoglaló leírása magyarul

[01:00:15](#)

Hát nem véletlenül, ma már elismert nagy, sőt bizonyos vélekedések szerint a legnagyobb vállalkozás a magyar történettudományban és a be tudjuk fejezni legalább a Károly Róbert kort, akkor ez valóban igaz lesz, és hát folytatják a fiatalok, a munkatársak a Nagy Lajos korral¹⁷. Szóval, ez gyakorlatilag egy teljesen új minőségét fogja megadni a kutatásnak. És én, higgyék el, hogy mennyi elméletet gyártok ez alatt az idő alatt. Rengeteg elméletet. És egy – pályám vége felé szemernyi – hogy szokták ezt mondani? – szóval megbánás sincs bennem, hogy nem elméleteket gyártottam, hanem hanem ezrével olvastam az okleveleket. Jó. Ennyit tudok mondani.

[01:01:08](#)

Kérdő1: Szeretném megkérdezni a Professzor úrtól, hogy mostanában a különböző tudományterületeken megjelenő interdiszciplináris energiákat mennyiben tartja felhasználhatónak a történelemkutatásban, mennyire lehet ez [...]?

[01:01:24](#)

Kristó Gyula: Nagyon fontosnak tartom. Na, most az interdiszciplinaritást persze előtte meg kell határozni, hogy mi az interdiszciplinaritás¹⁸. Kétségtelenül az Anjou-kori oklevéltár már a maga módján szintén egyfajta interdiszciplinaritás, mert hiszen van, aki nem tudja elolvasni az okleveleket, tehát, az nyilván nem készíti okmánytárat. Tehát, ha el tudom olvasni, az egy alapműveltség, de az, hogy én tulajdonképpen ezt egy regeszta formájában meg tudjam fogalmazni, az már a kallográfiát, tehát az írástörténeten túlmutató tárgyi ismereteket tételez föl, mert ha ezeket nem értem, nem érzem, akkor nem tudok regesztákat készíteni. Tehát már az interdiszciplinaritásnak mintegy csírája megvan.

[01:02:09](#)

De én úgy gondolom, hogy igazából nem ez az interdiszciplinaritás, ez csak egy kicsi példa volt arra, hogy minél kisebb egységekben gondolkozunk, az egymásra kerülő kis egységek halmaza az interdiszciplinaritás felé közelít bennünket. Én az interdiszciplinaritást úgy értelmezem, amikor egymástól vaskos távolságra levő tudományokat próbálok közelíteni egymáshoz. Tehát mondjuk az írott forrásokat meg a régészetet. Az írott forrásokat és a nyelvi forrásokat. Most én, mint ugye talán tudják, középkortörténész vagyok, számomra ez, ezek jelentik az interdiszciplinaritást.

[01:02:50](#)

Most ezek borzalmasak nehéz kérdések. Én természetesen pályám különböző szakaszaiban szembekerültem ezekkel a problémákkal, mind a régészeti források, mind a nyelvi források

¹⁷ I. Lajos magyar király (1326-1382), uralkodása (1342-1382)

¹⁸ Két vagy több tudományágat vagy szakterületet átfogó és ötvöző tudományközi kapcsolat

felhasználásával. Vaskos és derekas vitáim is támadtak ebből, de azt hiszem, hogy ezzel mindenkinek meg kell küzdenie, míg végül eljut egy nagyon szomorú végeredményhez, legalábbis a szakma számára, szomorú végeredmény. Ezért mindig is arra a következtetésre jutottam, hogy a régészeti források tulajdonképpen valami egészen mást közvetítenek mint az írott források.

[01:03:31](#)

Az is a valóvilág része, az is biztos egy másik valóvilág része, de az egészen más, mint amit az írott források tükröznek. Tehát nem szabad azt hinni, és eleve gyanús az, amikor az írott forrás meg a régészeti forrás...

[hangkimaradás]

[01:03:46](#)

A középkor gyakorlatilag már 30 éve halódik, hát volt olyan időszak, hogy Magyarországon voltunk ötven középkorászok. Már akik mondjuk hát produkáltak is valamit. Szóval lehet, hogy titkos középkorászok még tizen voltak, de hát azok annyira titkosak voltak, hogy nem lehet tudni róluk. Voltunk valamikor 20 évvel ezelőtt, 5-5, vagy 25 évvel ezelőtt ötven, ha voltunk középkorászok. Most azért vagyunk 3-szor, 4-szer annyian, de az ókor történetre meg pontosan ellenkező a tendencia, mert egyik egyetemi központ sem próbálta az ókort fölállalni. Olyant senki nem vállalt.

[01:04:27](#)

Kérdő2: Tanár úr említette a szocializmus [...] azonban meg fogom kérdezni, mi helyzet a volt tudományos szocializmus tanszékek ejtőernyőzése után?

[01:04:43](#)

Kristó Gyula: Nem, nem, tudok nyilatkozni. Szóval nem ismerem, hogy landoltak. Hogy kéztörés, lábtörés, vagy sikeres földet érés, tehát nem tudom megválaszolni.

[01:04:56](#)

Tessék csak. De mondja csak nyugodtan!

[01:05:03](#)

Kérdő3: Egy személyes kérdést szeretnék feltenni, nem tudom, lehet-e?

[01:05:05](#)

Kristó Gyula: Lehet, hogyne!

[01:05:09](#)

Kérdő3: Én azt szeretném megkérdezni, hogy mi motiválta Önt, hogy a tudományos élet pályára lépjen? [...] Mi a középkor szellemében az, ami olyan mélyen megérintette, hogy [...]?

[01:05:30](#)

Kristó Gyula: Hát ez nagyon érdekes dolog. Nagyon érdekes dolog, mert nem készültem erre a pályára, bevallom őszintén, mert én nem tanultam a középiskolában latint. Tehát én egyetemen a lektori latin órákkal kezdtem el, az *ego sum*-mal. Tehát nem, nem voltak. Mindig el szoktam mondani. Az újságírók időnként megkérdik, hogy hogyan építettem a karrieremet, és akkor mindig kinevetem őket, mert én '57-ben kerültem az egyetemre egy vidéki kisvárosból. Szóval bocsánat, hát karrierépítés? hát az, az a modern...! Ez nem volt benne, ez nem volt korszellem az 50-es évek végén, hogy karrierépítés. Hát máról holnapra éltük. Azt, hogy karriert építünk, hogy életcéljaink vannak, az valamikor Magyarországon a '80-as években jelent meg.

[01:06:22](#)

Addig élünk, ahogy élhessünk holnap is, mert ha ma nem élünk, akkor holnap biztos nem tudunk élni. Akkor ez volt a film. Szóval egyszerűen mi olyan alacsony szellemi nívón és olyan hihetetlenül szerény anyagi nívón éltünk – mint karrierépítés nem volt. Szóval nagyon őszinte leszek és elmondom, hogy engem, kisvárosban érettségizett fiatalként befogadott a szegedi egyetem, fölvettek és én belebotlottam az első területbe, amivel találkoztam. Ez az első terület történelem volt.

[01:06:57](#)

Lehet, hogy ha én mással találkozom, akkor másba botlok bele. Tehát ez tulajdonképpen véletlenszerű. Semmibe predesztináció. Tehát nem tudtam latinul egy szót sem. Nem volt karrierépítési vágyam, nem ragadott meg semmi a középkorban. Egyszerűen bejöttem ide és rácsodálkoztam a világra, hogy „Jé ez a tudomány, így néz ki!” És rögtön belebújtam az első területre, ami őstörténet meg Árpád-kor volt és leragadtam. Szóval mint a légy a légyapírba.

[01:07:31](#)

Szóval nem sokat kóvályogtam és odaragadtam. És hát 40-41 évet, vagy '62-ben végeztem, 41 év óta ott vagyok a légyapír környékén, szóval tényleg nem tudok rá értelmes választ adni. Ez nagyon kínos, mert hát mikor 60 éves lettem, akkor a magyar televízió igazán lekötő szívésséggel egy egy órahosszas műsort készített velem, és hát ott is fölmerült, hogy hogyan lettem középkorász és hát ugyanezt, mit mondtam, elmondtam a keringő légy meg a légyapír vonatkozásában.

[01:08:07](#)

Némileg kulturáltabban kellett elmondani, légyapír volt attól függetlenül, csak kulturáltabban mondtam el. Szóval nincs, nincs igazán motiváció, nem volt karrierépítés, nem volt előre elhatározott szándék, nem voltak meg hozzá az alapok tulajdonképpen, nem tudtam latinul, hát ugye ez latin nélkül abszolúte nem megy, meg hát még egy jó pár nyelv olvasás-ismerete nélkül se megy, de hát latin nélkül aztán végképp nem. Úgyhogy kedves Ágnes nem tudok okosat mondani, szóval erre mondják azt, hogy nincs. Nincs, ez van!... Van-e még?

[01:08:51](#)

Károlyi Attila: További kérdések, valaki még esetleg utoljára, utolsó sorban, nincs? Akkor köszönjük szépen professzor úrnak az előadást, a jelenlevőknek, hogy végig hallgatták e késő esti órán, kérdéseikkel igazából izgalmassá tették a szegedi Mindentudás első nyitó előadását, és akkor márc. 12-én, szerdán este 8:00 órakor ugyanebben a teremben Gaskó István, a vendégünk, aki A gének titkai avagy Mi leszen Dollyval és utódaival¹⁹? címmel tart előadást szintén mindenkit szeretettel várunk! Én is köszönöm. Köszönöm szépen!

[hosszú taps]

¹⁹ Raskó István: Gének titkai; avagy mi leszen Dollyval és utódaival. 2003. márc. 12.